

Lezing vermogensrecht religieuzen – 28 november 2016

Het onderwerp van vandaag, vermogensrecht voor religieuzen, is eigenlijk een beetje vreemd. Religieuzen hebben een wat aparte houding ten opzichte van bezit, vermogen en het economische verkeer. Waar gewone mensen doorgaans ernaar streven een zekere rijkdom op te bouwen, voor een lekker leven, of minstens als een reserve voor slechtere tijden, malen religieuzen meestal niet zo om bezit. Zij leven volgens het bijbelwoord uit Mat. 6, 19-34, dat als volgt begint:

Verzamel geen schatten op aarde, waar mot of houtworm ze aantast, en waar dieven inbreken om ze te stelen. Maar verzamel schatten in de hemel, waar mot noch houtworm ze aantasten, en waar geen dieven inbreken om ze te stelen. Want waar je schat is, daar zal ook je hart zijn.

Wie paus Franciscus beluistert, herkent dit. Deze waarde uit het religieuze leven houdt hij de Kerk als geheel voor. Het streven naar rijkdom, het hebben van een groot bezit, en de bezorgdheid om dat bezit vast te houden, zijn struikelblokken op de weg naar het rijk Gods.

Het zal u echter ook bekend zijn dat de Kerk heel wat van die struikelblokken heeft verzameld, of toegeworpen heeft gekregen. Het is vandaag ook niet mijn bedoeling om een pleidooi te houden voor het uit het venster gooien van alle bezit van onze religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven. Ik ga u iets vertellen over het kerkelijk recht dat gaat over de tijdelijke goederen van deze instituten en sociëteiten. En dat kerkelijk recht over tijdelijke goederen heeft één heldere centrale doelstelling: de bescherming van kerkelijke goederen. Het kerkelijk recht bevat allerlei bepalingen die moeten voorkomen dat kerkelijk bezit zomaar verloren gaat. Dat is een punt dat we voortdurend in het oog moeten houden. Van de andere kant is er ook een speciaal trekje aan het kerkelijk recht over de tijdelijke goederen van religieuzen, en dat is nu juist dat religieuzen zich geen schatten op aarde moeten verzamelen:

zie c.634 §2: Zij dienen echter elke vorm van luxe, overmatige winst en opeenhoping van goederen te vermijden

en c.640: De instituten dienen een collectief getuigenis af te leggen van liefde en armoede.

Dit betekent dat het kerkelijk recht dat het bezit van religieuzen regelt een trekje heeft dat het net even anders maakt dan het kerkelijk recht dat voor bisdommen, parochies en andere kerkelijke rechtspersonen geldt.

Eerst twee onderscheiden

Voordat ik verder ga, moet ik eerst enkele onderscheiden verduidelijken. Dat is ten eerste het onderscheid tussen het persoonlijke en het institutionele niveau, en ten tweede dat tussen religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven. Om met het laatste te beginnen: De Kerk kent diverse vormen waarin gelovigen zich aaneengesloten hebben om God te zoeken en om het rijk Gods dichterbij te brengen. Het kerkelijk recht heeft die diverse vormen aangekleed met regels. We zullen het hier hebben over de vormen die worden aangeduid als Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven. In het Wetboek van Canoniek Recht hebben we het dan over de canones 573 t/m 746. De Instituten van Gewijd Leven zijn verder ingedeeld in Religieuze Instituten en Seculiere Instituten. De Instituten van Gewijd Leven (dus de religieuze en de seculiere instituten) worden gekenmerkt door de geloften van armoede, gehoorzaamheid en zuiverheid. Sociëteiten van Apostolisch Leven kennen deze geloften niet. Om het ingewikkeld te maken, kennen veel van deze sociëteiten wel beloftes of eden die op hetzelfde neerkomen. Het onderscheid tussen religieuzen

enerzijds en leden van sociëteiten van apostolisch leven is wel van belang, maar er zijn voldoende overeenkomsten om ze in één uiteenzetting te vatten. Wanneer ik in mijn verdere verhaal spreek over religieuzen en leden van sociëteiten van apostolisch leven, zal ik ze korthedshalve aanduiden met de term religieuzen. Dat is onjuist, maar ik wil de leden van de sociëteiten hier aanwezig vragen mij dat niet al te kwalijk te nemen.

Het andere onderscheid is dat tussen het persoonlijke en het institutionele niveau. De gelofte van armoede, die religieuzen afleggen, heeft betrekking op het persoonlijke niveau. Een zuster, broeder, pater of frater die de gelofte aflegt, ziet ervan af bezig te zijn met persoonlijk bezit. Zij of hij regelt voorafgaand aan de eerste professie wie het beheer van haar of zijn persoonlijke bezit regelt, en doet dat verder niet meer zelf. Voorafgaand aan de professie voor het leven maakt de religieuze of religieus een testament, dat ook voor het burgerlijke recht geldig moet zijn. Alles wat zij of hij vergaart tijdens het religieuze leven via werk enzovoort, komt toe aan het instituut. Het instituut neemt de taak op zich de leden te verschaffen wat nodig is. Op die manier kan de zuster, broeder, frater of pater zich onthechten van de zorg om het materiële, wat het vergemakkelijkt om God te zoeken. Bovendien maakt het mogelijk risicovol werk te doen, of werk dat niet meteen geld opbrengt, want het religieus instituut fungeert als vangnet.

Het institutionele niveau is waar we het vandaag verder over gaan hebben. Nu gaat het niet om het persoonlijk bezit van individuele leden, maar om het bezit van het instituut. De gelofte van armoede heeft niets te maken met dit institutionele niveau. En toch weer wel, want de zojuist genoemde canones 634 §2 en 640 gaan over een collectief getuigenis van armoede. Waar we het vandaag over gaan hebben, is hoe beheerders van de tijdelijke goederen van instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven te werk moeten gaan.

Opbouw

Wat ik vandaag met u ga delen, is als volgt opgebouwd:

1. Kerkelijke goederen
2. Kernbegrippen
3. Waar staat de wetgeving over de goederen van instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven
4. Eigen recht van het instituut of van de sociëteit
5. Procedures
6. Patrimonium stabile
7. Kwesties rond vervreemding
8. Kwesties rond giftenbeleid
9. Kwesties waar kerkelijk en burgerlijk recht elkaar raken
10. Nogmaals het eigen recht

1. Kerkelijke goederen

Het Wetboek van Canoniek Recht, de Codex Iuris Canonici, regelt in Boek V het omgaan met kerkelijke tijdelijke goederen. Tijdelijke goederen zijn kerkelijk als ze eigendom zijn van de hele Kerk, van de Apostolische Stoel of van een publieke kerkelijke rechtspersoon. Als ze eigendom zijn van een private kerkelijke rechtspersoon, zijn het geen kerkelijke goederen. Kerkelijke goederen worden door de wetgeving van een beschermende laag voorzien. Het doel van de regels in de Codex over kerkelijke goederen is dat ze niet op een onbewaakt ogenblik verloren gaan.

Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven zijn publieke kerkelijke rechtspersonen, dus hun goederen zijn kerkelijke goederen. We gaan zo meteen aan de lunch. Deze wordt verzorgd door de zusters van Liefde. We eten zometeen dus kerkelijke goederen op.

Goederen die eigendom zijn van een religieus instituut of een sociëteit van apostolisch leven, zijn dus kerkelijk. Dit geldt ook als de goederen in een burgerlijke stichting zijn ondergebracht, zolang zij maar eigendom zijn van het instituut. Het kan zijn dat een instituut een bepaald apostolaat heeft, en dat heeft ondergebracht in een aparte burgerlijke stichting. Zolang het religieus instituut de baas blijft in de stichting, blijft het zijn eigendom, en blijven de goederen van de stichting kerkelijke goederen. Wanneer het apostolaat verzelfstandigd wordt, houden de goederen op kerkelijk te zijn. Denk aan een school of een ziekenhuis, waar de zusters zich geleidelijkaan uit hebben teruggetrokken, en dat ze uiteindelijk hebben overgedragen aan een burgerlijke stichting. Een ander voorbeeld, dat heden ten dage veel voorkomt, vormen de stichtingen of kerkelijke rechtspersonen die zijn opgericht door sommige religieuze instituten, waar zij hun tijdelijke goederen in hebben ondergebracht. Als het gaat om een publieke kerkelijke rechtspersoon, is het vanzelfsprekend dat het kerkelijke goederen betreft, maar ook als het een burgerlijke stichting of een private kerkelijke rechtspersoon is, blijven het kerkelijke goederen, zolang het religieus instituut eigenaar ervan is.

Zoals gezegd beschermt de kerkelijke wetgeving de kerkelijke goederen ertegen dat ze op een onbewaakt ogenblik verloren gaan voor de kerk. Dat is de voornaamste doelstelling van Boek V van de Codex. In dit boek vind je regels en procedures die hiervoor moeten zorgen. Het regelt hoe besluiten moeten worden genomen, wie daartoe gerechtigd is, en wie daarbij geraadpleegd moeten worden.

Bij die bescherming past, zoals eerder vermeld de kanttekening dat religieuze instituten opeenhoping van goederen moeten vermijden. Dit betekent niet dat religieuze instituten slordig mogen omspringen met hun goederen, maar wel dat ze de plicht hebben normen vast te stellen via welke zij een collectief getuigenis van armoede zullen geven. Iedereen die betrokken is bij het giftenbeleid van een religieus instituut weet uit eigen ervaring dat hier een spanningsveld ligt. Het is één van de dingen die het vermogensrecht van religieuze instituten spannend maken.

2. Kernbegrippen

In de omgang met tijdelijke goederen omschrijft de Codex aan het begin van Boek V vier kernbegrippen. Het zijn rechten, rechten van kerkelijke rechtspersonen. Deze geven aan wat zij met tijdelijke goederen kunnen doen.

1. Verwerven: Het begin van alles wat je met tijdelijke goederen doet, is ze verwerven. Bij religieuze instituten en en sociëteiten van apostolisch leven komt het meeste binnen via de individuele leden: AOW, pensioenen, salarissen, erfenissen; daarnaast komen er giften binnen.
2. Bezitten/behouden: Hier is niet zo veel spannends over te melden. Je mag goederen in bezit houden, je hoeft ze niet meteen door te geven of te besteden.
3. Beheren: Tijdelijke goederen moeten worden beheerd. Ze moeten niet verloren gaan of verspild worden. Er moet rekenschap worden gegeven van wat ermee gebeurt. De bepalingen over het beheer van tijdelijke goederen geven aan hoe dat moet gebeuren. Een belangrijk aspect daarvan is het onderscheid tussen gewoon beheer en handelingen van buitengewoon beheer. Gewoon beheer is al datgene waar geen bijzondere beslissingen over hoeven te worden genomen: bijvoorbeeld het doen van boodschappen, het betalen van de vaste lasten van het huis, het uitbetalen van salaris van personeel. Uit deze opsomming blijkt al dat het niet per se om kleine bedragen gaat. Kort samengevat gaat het om alles wat

binnen de goedgekeurde begroting past. Bij het gewoon beheer kan de overste en/of de econoom de betalingen afhandelen. Handelingen van buitengewoon beheer vereisen speciale procedures. Dan zijn er controles ingebouwd. Hoe dat gebeurt, kom ik later op.

4. Vervreemden: Dit is het afstand doen van tijdelijke goederen. Vervreemding is overdracht van eigendom door schenking, verkoop of ruil. De canones in Boek V die over vervreemding gaan, zijn de cc. 1291 t/m 1294. Canon 1295 gaat niet over vervreemding, maar over andere transacties die schadelijk kunnen zijn voor de vermogenspositie. Daarvoor gelden dezelfde bepalingen als voor vervreemding. Voor religieuze instituten geldt hier c.638 §§3-4. In §3 zien we de cc.1291-1295 terugkomen.

Merk op dat deze regels alleen gelden voor vervreemding van goederen uit het patrimonium stabile. Vervreemding uit andere delen van het kapitaal van een rechtspersoon, zijn hier niet in beeld.

Kerkelijke rechtspersonen hebben op grond van het recht dat de Kerk krachtens haar wezen bezit, onafhankelijk van de burgerlijke macht, deze vier rechten. Canon 1254, waarmee Boek V begint, zet stevig in. Geen enkele burgerlijke overheid mag de Kerk deze rechten ontnemen. Later kom ik nog terug op de relatie tussen kerkelijk en burgerlijk recht.

3. Wetgeving over goederen van instituten en sociëteiten

Zoals ik aangaf, staat de wetgeving over omgaan met tijdelijke kerkelijke goederen voornamelijk in Boek V van de Codex, de canones 1254 t/m 1310. Voor instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven moeten we echter ook in Boek II kijken.

Voor religieuze instituten betreft dat de canones 634 t/m 640. Voor seculiere instituten geldt c.718. Voor sociëteiten van apostolisch leven geldt c.741, die terugverwijst naar c.636, c.638 en c.639.

In bijna al deze canones staat een verwijzing naar het eigen recht. Verder wordt één maal naar de Constituties verwezen, namelijk in c.634 §1. Dat betekent dat er nogal wat in de eigen wet- en regelgeving van het instituut moet worden vastgelegd. Hieraan kunnen we zien dat het kerkelijk recht een belangrijke plaats inruimt voor het charisma van religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven. Religieuzen hebben de ruimte en ook de opdracht om hun omgang met tijdelijke goederen zelf te definiëren in lijn met het charisma van hun instituut. In de manier waarop je als religieus met geld en goederen omgaat, moeten de mensen kunnen zien dat je religieus bent en wat voor religieus je bent.

4. Eigen recht

Wat moet er zoal geregeld worden in de eigen wetgeving?

- c.634 §1: Instituten, provincies en huizen zijn rechtspersonen en kunnen dus tijdelijke goederen beheren. Echter: in de Constituties kan dit beperkt worden. Constituties kunnen bepalen dat alleen het generalaat deze bevoegdheid heeft, of dat provincies dat wel hebben, maar huizen niet. Als de Constituties over dit punt zwijgen, hebben alle rechtspersonen die deel uitmaken van het instituut de bevoegdheid om met tijdelijke goederen om te gaan.
- c.635 §2: Elk instituut echter dient geschikte normen vast te stellen betreffende het gebruik en het beheer van goederen, waardoor de armoede die het eigen is, bevorderd, beschermd en tot uitdrukking gebracht wordt. Hier staat een heel fundamentele norm. Nadat in §1 is gesteld dat Boek V de omgang met tijdelijke goederen regelt, wordt hier de ruimte gecreëerd waar ik zojuist over sprak, en ook de opdracht gegeven om ook in geldzaken religieus te zijn.
- c.636: Elk instituut en ook elke provincie moet een econoom hebben. Deze beheert de goederen onder leiding van de betreffende overste. Hier staat niet dat de econoom een lid

van het instituut staat. Er is maar één persoon ter wereld die geen econoom kan zijn, en dat is de overste. Het kan zijn dat de eigen Constituties of een lagere wetgeving zegt dat de econoom een lid moet zijn, maar de Codex laat dat open.

Overigens wil dit niet zeggen dat de overste niets te vertellen heeft over de financiën.

Integendeel: de econoom werkt onder haar/zijn leiding.

- c.638 §1: Waar ligt de grens van gewoon beheer, en wat is noodzakelijk om een handeling van buitengewoon beheer te stellen? Handelingen van gewoon beheer kunnen door de overste en/of de econoom worden verricht, voor handelingen van buitengewoon beheer moet er iets speciaals worden gedaan. Het eigen recht moet dit beschrijven. Diverse deskundigen schrijven dat het onderscheid tussen gewoon en buitengewoon beheer in de Constituties moet staan. Vaak is dat ook het geval. Het is echter geen voorschrift uit de Codex om het in de Constituties neer te zetten. Als het maar ergens is vastgelegd.

Nu we hebben gezien wat er in de Constituties en in het eigen recht moet worden beschreven, is de vraag hoe dit alles moet worden vastgelegd. Zoals u waarschijnlijk weet zijn er diverse niveaus van wetgeving. Wetgeving op een lager niveau mag niet in strijd zijn met die van een hoger niveau. Het is er veeleer een uitwerking van. In religieuze instituten vormen de Constituties de hoogste wet, uiteraard onder de Codex. Daaronder heb je andere documenten: eerst statuten, en verder directoria of handboeken. Ook op het niveau van delen van het instituut kunnen er regels opgesteld zijn. Het cruciale verschil tussen de niveaus zit in wie de wetgeving kan veranderen.

- Constituties: het generaal kapittel, met vervolgens instemming van de Congregatie voor Religieuzen of de Diocesane Bisschop van de hoofdzetel
- Wetgeving op het niveau van het hele instituut: het generaal kapittel
- Regels voor een provincie: het provinciaal kapittel
- Regels voor een regio of huis: het kapittel van de regio of van het huis.

Het is meestal aan te bevelen regels niet op een te hoog niveau vast te leggen. Dat maakt de zaak namelijk beweeglijker. Alleen als je wilt dat iets heel stevig vast komt te liggen, zet je het in de Constituties. Maar dan zul je dus de instemming moeten zoeken van hetzij het Vaticaan, hetzij de Bisschop.

De bekende kerkjurist pater Francis Morrissey o.m.i. geeft in een artikel dat in 1991 is verschenen, een zeer goede beschrijving van hoe een religieus instituut de omgang met geld en goederen in regels kan vatten. Hij geeft richtlijnen voor een handboek voor financiën, zoals er ook een handboek moet zijn over vorming, over het generaal kapittel en over het generaal bestuur. Het handboek voor financiën bevat richtlijnen over de volgende zaken:

1. Het opstellen van financiële verslagen
2. Het opstellen van begrotingen
3. Als de Constituties niet aangeven wat handelingen van buitengewoon beheer zijn, moet het financieel handboek dat doen; in ieder geval legt het financieel handboek de procedure in detail uit, die gevolgd moet worden bij handelingen van buitengewoon beheer.
4. De procedure bij vervreemding en andere handelingen die de vermogenspositie kunnen aantasten
5. De eisen die worden gesteld aan de econoom (kwalificaties, lid of niet)
6. Vaststelling van patrimonium stabile: van dit patrimonium moet een inventaris worden gemaakt.
7. Beleggingsbeleid
8. Normen voor erfenissen en legaten aan het instituut

9. Verzekeringen
10. Het beleid voor het lenen en het uitlenen van geld
11. Normen voor bijdragen van lokale gemeenschappen aan de provincie, en van de provincie aan het generaal
12. Allerlei andere zaken die kunnen spelen, zoals personeelszaken, levenstestamenten, begraafplaatsen.

In 2014 deed het Vaticaan een document verschijnen onder de titel: *Richtlijnen voor het beheer van de goederen in Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven*. In dit document komen diverse zaken terug die Morrisey al noemde. Het document is een aansporing aan religieuze instituten die op dit punt nog niet al hun huiswerk hebben gedaan, om dat alsnog te doen. Op een belangrijk aspect daarvan, het patrimonium stabile, kom ik zo dadelijk terug.

5. Procedures

Wat opvalt in het bovengenoemde rijtje en ook in de *Richtlijnen* uit 2014, is dat het vooral gaat over procedures. Het charisma lijkt nu uit beeld. Het gaat alleen nog maar over wie waarover mag beslissen en wie zij of hij daar verder bij moet betrekken, en aan wie er nog toestemming moet worden gevraagd. Ik snap het als u nu de neiging krijgt om in te dutten, maar ik hoop u duidelijk te kunnen maken dat die procedures van wezenlijk belang zijn voor de manier waarop uw instituut zijn charisma kan waarmaken.

De *Richtlijnen voor het beheer van de goederen in Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven* geven aanwijzingen die religieuze instituten ter harte moeten nemen. Ik noem er enkele:

- Nadenken over de noden van vandaag waar het instituut iets voor kan betekenen. In de situatie van de meeste instituten in Nederland zal dit vooral via giftenbeleid kunnen worden gedaan.
- Nieuwe structuren opzetten die minder tijd en energie kosten en de afbouw vergemakkelijken.
- Zorgen dat het financieel beleid transparant is en controleerbaar.
- Bepalen waaruit het patrimonium stabile bestaat; dit officieel vastleggen.
- Gebruik maken van adviseurs van buiten, maar hierin ook maat houden; niet een hoop geld uitgeven aan eindeloze adviesrelaties.

6. Patrimonium stabile

Eén punt, dat prominent naar voren komt in de *Richtlijnen* van 2014, is het patrimonium stabile. Dit is, zachtjes gezegd, een wat raadselachtig concept. De Codex heeft het in twee canones over het patrimonium stabile, maar een echte definitie staat daar niet in. Dat is ook wat de *Richtlijnen* constateren. De canones waar het in vermeld staat, zijn 1285 en 1291.

Het idee van het patrimonium stabile houdt in datgene wat het instituut nodig heeft om te functioneren, nu en in de toekomst. Dat gaat niet alleen over het leven van de zusters of broeders zelf, maar ook over hun apostolaat. Neem bijvoorbeeld een instituut voor de geest dat een ziekenhuis heeft opgericht. Dan is alles wat voor dat ziekenhuis nodig is, ook deel van het patrimonium stabile. Doorgaans worden gebouwen er ook toe gerekend, net als het stichtingskapitaal, en grote donaties die speciaal voor het charisma van het instituut zijn gegeven.

Het concept patrimonium stabile is redelijk duidelijk wanneer je het plaatst in een context van religieuze instituten die volop levensvatbaar zijn. De situatie in Nederland is echter wel anders. Hier is het niet zinvol om ernaar te streven het instituut tot in eeuwigheid in stand te houden. Het

patrimonium stabile is in Nederland dus meestal niet iets constants, maar iets dat in afbouw is. De meeste instituten hebben een berekening gemaakt van wat nodig is voor het levensonderhoud van de leden tot aan het overlijden van het laatste lid. Die voorziening voor levensonderhoud is in ieder geval deel van het patrimonium stabile. De eigen gebouwen zijn dat ook. Enkele andere voorzieningen kunnen ook nodig zijn: voor onderhoud van het gebouw, voor personeel, voor een sociaal plan als personeel moet afvloeien, voor verzorging van de begraafplaats, voor archivering, Een financiële reserve die daarboven uitgaat, hoeft niet te worden meegenomen in het patrimonium stabile.

Wat ik tot nu toe opnoemde aan elementen voor het patrimonium stabile, was een materiële invulling. Ik moet het echter ook hebben over de formele bepaling. Het is namelijk zo dat datgene tot het patrimonium stabile hoort wat daaraan wettig wordt toegewezen. Het is dus noodzakelijk dat ieder instituut op een rijtje zet, wat tot zijn patrimonium stabile behoort, en dat dit officieel wordt vastgelegd in een inventaris. Met andere woorden: het instituut bepaalt zelf wat zijn patrimonium stabile is, volgens een erkende procedure. Ik citeer hier uit de *Richtlijnen*:

Dit Dicasterie verzoekt daarom dat:

- elk Instituut van gewijd leven en Sociëteit van apostolisch leven, na zorgvuldige evaluatie van zijn hele structuur en zijn werken, een lijst opstelt van activa die behoren tot het patrimonium stabile, op een wijze die de huidige situatie weerspiegelt, tevens met het oog op de burgerlijke wetgeving;
- de hogere overste, samen met zijn of haar raad, of met een lichaam dat volgens het eigen recht hiertoe bevoegd is (generaal kapittel, provinciale of vergelijkbare vergadering) op wettige wijze activa moet toewijzen aan het patrimonium stabile, na een passend besluitvormingsproces.

Deze oproep verdient opvolging. Het maakt deel uit van gezond financieel beleid. Bovendien: als vastgesteld is wat patrimonium stabile is, is daarmee ook aangegeven wat niet tot het patrimonium stabile behoort. Ik kom zo meteen terug op het belang daarvan.

7. Kwesties rond vervreemding

Zoals gezegd, hebben de bepalingen over vervreemding alleen betrekking op vervreemding van patrimonium stabile. Eerlijk gezegd wordt daar wat verschillend over gedacht in de wereld. Ik volg hier de opvatting van mijn voorganger Ad Leys en van diverse kerkelijk-rechtsgeleerden, waaronder de rector van de faculteit van kerkelijk recht in Ottawa, mgr. John Renken. Het is goed denkbaar dat de Congregatie voor de religieuzen hier anders over denkt, en misschien ook wel sommige Nederlandse bisschoppen. De consequentie van deze opvatting is namelijk dat er een kortere procedure mogelijk is als de te vervreemden zaak niet tot het patrimonium stabile behoort. De grens van € 2,5 miljoen, waarboven toestemming moet worden gevraagd van de Heilige Stoel, geldt dan namelijk niet. Het zou goed zijn als dit een keer wordt uitprobeerdd.

Hoe zit het nu met het in delen verkopen van je kloostercomplex? Per deel blijf je onder de € 2,5 miljoen, maar in totaal zit je erboven. Hier wil ik c.1292 §3 aanhalen: Als een te vervreemden zaak deelbaar is, moeten bij het aanvragen van verlof tot vervreemding de al eerder vervreemde gedeelten vermeld worden: anders is het verlof ongeldig. Als we dit nauwkeurig lezen, is het ongerijmd. Als een zaak deelbaar is, hoeven we juist geen verlof te vragen, en dus ook niet de eerder vervreemde gedeelten te vermelden. Maar als je het naar de geest leest, is hier bedoeld dat de totale waarde van een complex in ogeschouw moet worden genomen. Zou je het opzettelijk in gedeeltes

verkopen om het aanvragen van verlof te kunnen vermijden, ben je niet goed bezig, althans niet in de geest van deze bepaling.

8. Kwesties rond giftenbeleid

Voor diverse religieuze instituten is het giftenbeleid in deze tijd een voorname manier om het charisma verder te leven. Je zou kunnen zeggen: de laatste manier om dat charisma naar buiten toe zichtbaar te maken. Het is daarom des te pijnlijker dat diverse instituten van diocesaan recht momenteel problemen hebben met hun bisschop over dit punt. Het is ook vervelend dat de *Richtlijnen voor het bestuur van diocesane instituten in Nederland* nogal wat beperkingen leggen op het doen van giften. Oversten en raden, die goede doelen van harte ondersteunen, blijken hun vrijheid om dat te doen ten dele kwijt te raken zodra ze een beroep doen op de *Richtlijnen diocesane instituten* en ondersteuning vragen bij de bestuurlijke taak.

Achter die beperkingen zitten twee ideeën. Ten eerste is er de tendens in Boek V dat kerkelijk bezit beschermd moet worden tegen zomaar verloren gaan. Ten tweede is er de overtuiging dat er binnen het wereldwijde netwerk van de katholieke Kerk zo veel te doen valt aan caritas, dat je giften binnen dat netwerk zou moeten doen. Er zijn meer dan genoeg katholieke organisaties die je kunt steunen, het steunen van andere is nergens voor nodig. Je kunt daar verschillend over denken, maar dit is een opvatting die binnen de katholieke hiërarchie tamelijk gebruikelijk is.

Op dit punt zou ik enkele canones willen aanhalen. Twee daarvan staan in het deel over religieuze instituten: c.634 §2, die waarschuwt tegen luxe en opeenhoping van goederen, en c.640, die oproept tot een collectief getuigenis van liefde en armoede, en daaraan gekoppeld: bijdragen aan de noden van de Kerk en het onderhoud van de behoeftigen. Verder uit Boek V c.1285 Alleen binnen de grenzen van het gewone beheer mogen beheerders uit de roerende goederen die niet tot het vaste vermogen behoren, schenkingen doen voor doeleinden van vroomheid of christelijke caritas.

Daarmee is gesteld dat het in ieder geval bij het wezen van het religieuze leven hoort, om te delen van je rijkdom. Ik weet dat veel oversten het niet eens zijn met de opvatting dat je alle caritasgeld maar binnen de katholieke Kerk moet besteden. Er zijn goede redenen te bedenken waarom je niet-kerkelijke organisaties zou steunen. Het is belangrijker om te kijken naar het eigen charisma. Geef heel bewust, denk goed na over wie je steunt.

Dan is er de kwestie van testamenten. Dat punt verdient enige aandacht, omdat de Congregatie voor Instituten van Gewijd Leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven daar anders tegenaan kijkt dan de meeste religieuze instituten in Nederland. Volgens de Congregatie hebben instituten niet het recht om testamenten op te stellen. Als een instituut geen leden meer heeft, en opgeheven wordt, bepaalt de Heilige Stoel wat er met de tijdelijke goederen moet gebeuren. Die moeten dan besteed worden in overeenstemming met het charisma, maar het is de Congregatie voor de religieuzen die bepaalt wat er moet gebeuren. Als uw instituut een dergelijk testament heeft gemaakt, ga er dan niet van uit dat dit spijkerhard gegarandeerd is. Een mogelijkheid is misschien om het vast te leggen in de Constituties. Als de Heilige Stoel of de bisschop van de hoofdzetel die goedkeuren, verbinden zij zichzelf er ook aan.

9. Kwesties waar kerkelijk en burgerlijk recht elkaar raken

Het zal niemand verbazen dat kerkelijk en burgerlijk recht elkaar ontmoeten op het gebied van tijdelijke goederen. Daarom wil ik enkele woorden wijden aan hoe de Kerk en de Nederlandse overheid naar elkaar kijken.

De Nederlandse overheid heeft de kerken veel ruimte gegeven om hun bestuur en hun organisatie op eigen manier vorm te geven. Het feit dat een kerkelijke rechtspersoon automatisch wordt erkend voor het burgerlijke recht, is een bijzonderheid. Er zijn weinig landen op de wereld waar dit geldt. In de ons omringende landen moet elk religieus instituut een burgerlijke rechtspersoon in het leven roepen om rechtshandelingen te stellen. Wel is het in Nederland zo, dat we zo langzamerhand last krijgen van het gegeven dat de meeste stervelingen niet meer snappen hoe het zit. Wie een auto wil kopen op naam van een religieus instituut, kan daarvan meepraten.

Hoe zit het met de andere kant: hoe kijkt de Kerk naar het burgerlijke recht? Canon 1290 geeft uitsluitel: Wat het burgerlijk recht bepaalt inzake contracten, dient gerespecteerd te worden, behalve als het in strijd is met het goddelijk recht of als het in het kerkelijk recht uitdrukkelijk anders wordt voorgeschreven. De algemene regel is dat beheerders van kerkelijke goederen de zaken zodanig moeten organiseren, dat het zowel voor de burgerlijke samenleving als voor de Kerk acceptabel is. Mocht een kerkelijk beheerder iets doen dat voor de Kerk niet acceptabel is, maar voor de burgerlijke wet toch geldig, dan accepteert de Kerk dat, maar kan de beheerder een kerkelijke straf oplopen.

Een specifieke situatie die zich nu in diverse instituten voordoet, is het voornemen om het generalaat vanuit Nederland te verplaatsen naar een ander land. Dan heeft men niet alleen te maken met het kerkelijk recht en de Nederlandse wet, maar ook met de wetten van het land waar men het generalaat heen verplaatst. Momenteel zijn we in het KNR-Bureau op deze situaties aan het studeren.

10. Nogmaals het eigen recht

Tot slot nog kom ik nog eens terug op het eigen recht. Op diverse punten heb ik aangegeven dat het eigen recht een mogelijkheid biedt en ook een taak oplegt. Religieuze instituten en sociëteiten van apostolisch leven hebben de mogelijkheid en de plicht hun omgang met tijdelijke goederen vorm te geven aan de hand van hun charisma. Ook in geldzaken ben je religieus. De mogelijkheid om zelf zaken te bepalen, is geen kwestie van vrijheid blijheid, maar van roeping. In 2014 riep de Congregatie voor de religieuzen ons op de regels, procedures en praktijken nog eens tegen het licht te houden. Daar zouden we goed aan doen. Het is werkelijk van belang goede procedures voor zuivere omgang met geld te hebben. Het is werkelijk nodig om goed toezicht te organiseren. Het definiëren van wat patrimonium stabile is, is zeer aan te bevelen. Soms zal het nodig zijn nieuwe regels op te stellen. Daar ligt een taak voor kapittels. Als instituten dat doen, zullen ze nog beter in staat zijn hun charisma uitstraling te geven.